

ЕКОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЕКОСВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Розкрито сутність і склад екологічної інформації, встановлено суб'єктів її формування та користувачів. Досліджено вплив екологічної інформації на формування екологічної свідомості суспільства

Постановка проблеми. Сучасна глобальна екологічна криза, що поступово прогресує, потребує значної уваги та заходів з подолання. Вже на етапі зародження інформаційного суспільства, засади якого почали інтенсивно впроваджуватися у ХХІ ст., загострилися певні соціально-екологічні проблеми, ігнорування яких може призвести до невиправних результатів. До таких найбільш явних і суттєвих проблем можна віднести наступні:

1) людина перебудовує сформовані природні системи, втручаючись у природний перебіг подій навколишнього природного середовища та організму самої себе;

2) виробництво принципово нових видів інформації, обумовлених створенням невідомих природі матеріальних сутностей, які мають здатність до саморозвитку (нові речовини, біологічні види);

3) значні темпи науково-технічного прогресу призводять до незворотних змін у середовищі проживання людини;

4) відбувається протиставлення людини та природи, хижацьке споживання природних благ людиною.

Часто недостатня кількість інформації заважає повному розумінню причин і наслідків екологічної деградації, а соціальна байдужість стоїть на заваді вирішення цих проблем.

Формуючи екологічну свідомість громадян, в сучасних умовах необхідно використовувати всі переваги інформаційного суспільства, основою якого є виробництво та використання інформації,

що призводить до структуризації суспільства. Сурди́ковська С.Т. стверджує, що “усвідомлення суспільством необхідності охорони навколишнього природного середовища зростає значно швидше, ніж обсяг інформації, що розкривається на цю тему, як державними, так і приватними підприємствами” [20, с. 185]. Інформація за таких умов стає найважливішим і найдорожчим товаром.

Проблемами формування та оприлюднення інформації щодо стану, використання та охорони природно-ресурсного потенціалу, а також ступеня антропогенного впливу на нього займалися проф. В.К. Данилко, проф. Л.Г. Мельник, проф. Ю.С. Цал-Цалко, проф. В.О. Шевчук, В.Н. Вініченко та інші. Зазначені автори підкреслювали актуальність досліджень у сфері формування та використання екологічної інформації.

Тому вважаємо за доцільне визначити сутність екологічної інформації, суб'єктів її формування та користувачів.

Викладення основного матеріалу. Інформація як категорія є достатньо складною та суперечливою. Питання актуальності вивчення поняття “інформація” постало у ХХ ст. спочатку інформацію розуміли як відомості, повідомлення, нові знання. У двадцятих роках ХХ ст. доведено, що інформацією є повідомлення, які усувають невизначеність, що існувала до їх надходження [7, с. 654].

У шістдесяті роки ХХ ст. М.Ф. Реймерс розглядав інформацію як “один із найважливіших природних ресурсів і одночасно суспільних надбань, оскільки весь розвиток людства є результатом освоєння і переробки інформації, одержуваної з навколишнього середовища і накопичуваної суспільством” [7, с. 654]. Таким чином, інформація визначена як природний ресурс, який не має матеріальної сутності.

У Законі України “Про інформацію” інформація трактується як “документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі” [2].

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства зі значним антропогенним впливом на навколишнє природне середовище у науковій літературі, законодавчих актах та у практичній діяльності часто застосовується поняття “екологічна інформація”. Сутність цього поняття не визначена однозначно, що може призвести до непорозумінь і конфліктів між користувачами такої інформації.

У Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в процесі ухвалення рішень і доступі до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього природного середовища, поняття “екологічна інформація” трактується як “будь-яка інформація у письмовій, аудіовізуальній, електронній або будь-який інший матеріальній формі про:

– стан елементів навколишнього природного середовища, таких, як повітря і атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об’єкти, біологічна різноманітність і її компоненти, включаючи генетично змінені організми, і взаємодію між цими елементами;

– чинники, такі, як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні

заходи, угоди у сфері навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або здатні впливати на елементи навколишнього природного середовища, що охоплюються у першому підпункті, і аналіз витрат і результатів та інший економічний аналіз і допущення, використані при ухваленні рішень з питань, що стосуються навколишнього природного середовища;

– стан здоров’я та безпеки людей, умови життя людей, стан об’єктів культури, будівель і споруд в тому ступені, в якому на них впливає або може впливати стан елементів навколишнього природного середовища або, через посередництво цих елементів, чинники, діяльність або заходи, згадані у другому підпункті” [4].

Наведене визначення є достатньо широким і не зводиться до інформації про стан навколишнього природного середовища. Адже для запобігання негативним тенденціям у зміні стану навколишнього природного середовища необхідно впливати на причини зазначених змін, а не на наслідки.

Сучасні вчені (зокрема проф. Л.Г. Мельник [7, с. 654]. вважають, що “інформація – це сутнісне начало природи, що несе в собі характерні ознаки предметів і явищ природи, які виявляються в просторі та часі”. Таке трактування не достатньо характеризує особливості інформації, але на сьогодні вважаємо його найбільш точним.

Законодавство України гарантує інформованість усіх своїх громадян з будь-яких питань, зокрема екологічних. Так, у Конституції України [5, с. 80] зазначено, що “кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір” (ст. 34). На законодавчому рівні регулюються наступні питання щодо екологічної інформації (табл. 1).

Таблиця 1. Вимоги законодавства щодо інформаційних функцій держави

№ з/п	Законодавчий акт	Вимоги щодо надання екологічної інформації
1.	Закон України “Про інформацію”[2]	Держава зобов’язана постійно дбати про своєчасне створення, належне функціонування і розвиток інформаційних систем, мереж, банків і баз даних в усіх напрямках інформаційної діяльності
2.	Постанова КМУ “Про екологічну обстановку та заходи по її докорінному поліпшенню”[10]	Місцеві органи влади повинні забезпечити повну гласність, доступність відомостей про екологічний стан навколишнього середовища, про всі види забруднень, результати екологічних експертиз, що проводяться. Оперативно інформувати населення про екологічно небезпечні аварії та ситуації
3.	Закон України “Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення”[1]	Інформаційне забезпечення здійснюється з метою вивчення, оцінки, прогнозування санітарної та епідеміологічної ситуації, розробки заходів, спрямованих на запобігання, усунення або зменшення шкідливого впливу факторів навколишнього природного середовища на здоров’я людей, а також інформування з цих питань органів державної виконавчої влади, громадських організацій і громадян
4.	Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”[3, с. 413]	Вимагається підготовка щорічної національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні, а також забезпечення заінтересованих державних і громадських органів, підприємств, установ, організацій та громадян інформацією про стан навколишнього природного середовища, впливу і причини його екстремального забруднення, рекомендаціями про заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на природні об’єкти і здоров’я населення, про наслідки і результати ліквідації цих явищ, екологічні прогнози, про притягнення винних до відповідальності

Проаналізовані законодавчі акти констатують факт необхідності розкриття екологічної інформації, але не містять конкретних вимог щодо її суб’єктів формування, складу, користувачів, мети розкриття тощо.

На макрорівні суб’єктом формування екологічної інформації є певні організації та установи. Згідно із законодавством в Україні такими суб’єктами є: Міністерство екології та природних ресурсів України, Державний комітет ядерного регулювання України, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Департамент біотичних, водних, земельних ресурсів та екомережі мінприроди України, Державна служба заповідної справи мінприроди України, Науковий центр заповідної справи мінприроди України, Державний екологічний інститут мінприроди України, Відділ (управління) земельних ресурсів у районі, Держспожив-стандарт.

Всі установи та організації формують інформацію про екологічні питання на базі вже зібраної та згрупованої у вигляді звітів

інформації, наданої підпорядкованими їм суб’єктами. Такими суб’єктами є органи, які займаються екомоніторингом, і суб’єкти господарювання.

Суб’єктами Державної системи екологічного моніторингу довіклля (інтегрованою інформаційною системою, що здійснює збирання, збереження та оброблення екологічної інформації для відомчої та комплексної оцінки і прогнозу стану природних середовищ, біоти та умов життєдіяльності, вироблення обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних соціальних, економічних та екологічних рішень на всіх рівнях державної виконавчої влади, удосконалення відповідних законодавчих актів, а також виконання зобов’язань України з міжнародних екологічних угод, програм, проектів і заходів) є міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, які згідно зі своєю компетенцією отримують і обробляють дані про стан довкілля і виробляють відповідні рішення щодо нормалізації або поліпшення екологічної обстановки, раціонального використання і забезпечення якості природних ресурсів.

Об'єктами інформатизації в Державній системі екомоніторингу довкілля України є процеси відомчої екологічної діяльності та їх інтеграція на локальному, адміністративно-територіальному і державному рівнях.

На мікрорівні – це суб'єкти господарювання. Із загостренням екологічних проблем перед суб'єктами господарювання виникло відносно нове завдання: управляти впливом діяльності підприємства на навколишнє природне середовище. Основною умовою ефективного управління є оперування достовірною інформацією про об'єкт управління. Тому з метою налагодження управління екологічною діяльністю кожного підприємства та країни в цілому, необхідно налагодити систему розкриття інформації щодо впливу господарської діяльності підприємства на навколишнє природне середовище. Зазначене питання також є предметом зацікавленості екологічно свідомої частини суспільства.

Статтею 50 Конституції України передбачено: “Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена” [5, с. 80]. Це є вимогою до розкриття інформації про екологічну діяльність підприємств, що на сьогодні в Україні не виконується.

Проф. О. Петрик зазначає: “Відсутність систематизованої екологічної звітності підприємства у складі його річного фінансового звіту – це додатковий негативний чинник можливості залучення інвестицій та кредитів, який зменшує достовірність оцінки та реальної вартості акцій акціонерного товариства” [8, с. 61-64]. Підтвердженням актуальності запровадження обов'язковості подання екологічних звітів підприємствами України у складі річної звітності є доповідь “Звітність компаній про природоохоронну діяльність”, опублікована ще у 1994 р. у межах програми ООН [11, с. 200].

У багатьох розвинутих країнах світу звітність містить інформацію про операції з охорони навколишнього природного середовища. У результаті обстеження звітності 56 країн світу виявлено, що фінансові звіти двадцяти з них містять інформацію про операції з охорони навколишнього природного середовища. Це такі країни як Бельгія, Болгарія, Канада, США, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Японія тощо [11, с. 200]. Отже, відсутність розкриття екологічних показників на сьогодні характерна для країн з важкими економічними умовами.

Проблемами забруднення навколишнього природного середовища підприємствами першими зацікавилися вчені західних країн в середині ХХ ст., це об'єктивно обумовлено бурхливим розвитком промисловості та негативним впливом її на навколишнє природне середовище.

У західних країнах до 1950 р. жодних даних про вплив діяльності підприємства на навколишнє природне середовище не розкривали. Процес розкриття екологічної інформації почався у 70-80-х рр., однак обсяг її був ще незначним. Найбільша кількість інформації про екологічну діяльність підприємств розкривалася у 70-х рр., що було результатом критики добувної, сталеві та нафтової промисловості зі сторони екологічно свідомої частини населення країни [11].

У 1990 р. кількість інформації щодо впливу діяльності підприємства на навколишнє природне середовище збільшилася, але у ієрархії важливості вона була останньою. Більш того підприємства уникали розкриття інформації про забруднення навколишнього природного середовища в результаті господарської діяльності [11]. Як показали дослідження, значна частина підприємств розкривала лише ті дані, які характеризують підприємство з позитивної сторони щодо впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище.

Тому М.Р. Метьюсом [17] було проведено дослідження щодо можливості системної зміни звітності підприємств щодо охорони середовища після впровадження державного регулювання відповідальності за охорону середовища. Метою проведених досліджень було встановлення факту розкриття підприємствами інформації про вплив своєї діяльності на навколишнє природне середовище користувачам фінансової звітності, які перевіряли діяльність підприємства на предмет забруднення природи.

Теоретичною основою зазначених досліджень стала теорія легітимності (законності). У ній йдеться про те, що кожне підприємство намагається обґрунтувати своє функціонування. Розкриття інформації про охорону середовища є одним із засобів підтвердження обґрунтованості існування даного підприємства, якщо його діяльність з точки зору суспільства є загрозовою – це форма захисту підприємства від засудження суспільством.

Теорія легітимності встановлює, що підприємство повинно намагатися зважати не тільки на права своїх учасників, а також на суспільство в цілому. Ця думка суперечить поглядам деяких дослідників, наприклад М. Фрідмана, який пише, що “єдиним

суспільним обов’язком господарювання є споживання доступних їм засобів для здійснення діяльності, орієнтованої на отримання зиску так довго, як довго дотримується правил гри, це значить, що фірма вдається до справедливої конкуренції без ошуканства та афер” [17].

На основі теорії легітимності американськими вченими досліджувалися підприємства, проти яких було порушено справу щодо недотримання законодавства з охорони середовища протягом 1990-1993 рр., та законслухняні підприємства, однакові за розміром з першими. Метою такого спостереження було виявлення того, чи є систематичні зміни між даними у річних звітах щодо політики з охорони середовища підприємств, проти яких не порушено справу, та проти яких порушено справу щодо забруднення навколишнього природного середовища.

Оцінювався обсяг інформації, розкритої у річних звітах, щодо впливу діяльності підприємства на навколишнє природне середовище, а також діяльність з його відновлення. В результаті дослідження встановлено певні недоліки у порядку розкриття екологічної інформації у країнах Європи та США (рис. 1).

Рис. 1. Виявлені недоліки у порядку розкриття екологічної інформації зарубіжними країнами (розроблено за матеріалами [17])

Щодо розміщення інформації, пов’язаної з охороною навколишнього природного середовища, то у річних фінансових звітах підприємств, проти яких порушено справи щодо екологічно недоцільної поведінки, зазвичай вона знаходилася в різних частинах таких звітів. Тобто, інформація була не

систематизована та не згрупована, що ускладнювало її розуміння та прийняття ефективних управлінських рішень на основі неї. Тільки 9 із 20 підприємств розкривали інформацію в окремому розділі звітності – “Природне середовище” [17].

Екологічна інформація у фірм, проти яких порушено справу, розкривала позитивні моменти і незначну частину негативних. Тобто, підприємства зробили акцент на позитивному впливі своєї діяльності на навколишнє природне середовище, ігноруючи негативний. Діган Ц., Раннін М. стверджують “підприємства, які показують найбільшу кількість позитивної інформації, зазвичай, здійснюють діяльність, яка негативно впливає на середовище” [13, с. 59-75]. Акцент у річній звітності тільки на позитивній інформації щодо взаємодії підприємство-середовище, підтверджує те, що суб’єкти підприємницької діяльності повністю усвідомлюють значущість такої інформації.

Статистичні звіти щодо природоохоронної діяльності також значно відрізнялися від фактичного стану. Підприємства публікують позитивну інформацію та старанно приховують негативну. Дослідження показали, що фірми, проти яких порушено судову справу, розкривали у фінансових звітах більше інформації про екологічну діяльність, ніж ті, що не притягалися до суду [19, с. 199-218].

Досліджуючи фінансову звітність підприємств, Ю. Віселман прийшла до наступних висновків: “Не існує жодної безпосередньої залежності між обсягом інформації про вплив діяльності підприємства на навколишнє природне середовище, розкритим у річних фінансових звітах, з їх дійсною діяльністю в цій галузі. Аналіз діяльності та обсягу інформації про забруднення, розкритої на добровільних засадах, у звіті, не може бути об’єктивним вимірником для оцінки дійсного впливу діяльності фірми на середовище” [13, с. 59-75].

Доган Ц. і Ронкін М. визначили, що “в такій ситуації (без законодавчого регулювання розкриття екологічної інформації у фінансовій звітності – доповнено І.З.) фінансова звітність, в якій розкриті екологічні питання, представляється у необ’єктивний спосіб, заводячи в оману користувачів, які не уявляють повної картини функціонування підприємства в цій галузі”

[13, с. 59-75]. Тобто, без державного регулювання кількості та якості інформації щодо екологічної діяльності, що розкривається у фінансових звітах, остання об’єктивно не може відображати реальні дані з огляду на суперечність такої інформації з інтересами власників капіталу, які бажають отримати максимальний дохід у найкоротший період часу.

Підтвердженням цьому є думка Ю. Чибали та М. Кедзора, “Звіт про навколишнє природне середовище добровільний. Компанії вільно обирають інформацію, яку вони хочуть опублікувати, з результатом, який не порівнюється серед них і не перевіряється” [12, с. 105-119].

Тому постало питання необхідності впровадження державного регулювання щодо формування та розкриття екологічної інформації у річній фінансовій звітності. За результатами дослідження встановлено, що у 34 % досліджених країн розроблено або планується розробити законодавство з регулювання екологічної діяльності підприємств, у 21 % зарубіжних країн розроблено стандарти, що регулюють облік екологічної діяльності підприємств. Але в більшій частині підприємств зазначене законодавство не застосовується в практичній діяльності.

Також виявлено закономірність, що фірми, які розкривають найбільше інформації про вплив на навколишнє природне середовище – це підприємства великі, з високим ступенем стабільності та які більше звертають увагу на довготермінові питання, ніж фірми, які розкрили незначну кількість інформації про вплив діяльності на навколишнє природне середовище. У 1981 р. Ж.Ю. Келлі [15, с. 20-24] довів, що до розкриття інформації щодо охорони середовища найбільш схильні великі підприємства, у порівнянні з малими.

Таким чином, бачимо, що і в розвинених країнах світу звітність з природоохоронної діяльності підприємств не досконала. Розкриттю інформації щодо екологічної діяльності перешкоджає в першу чергу те, що

додатково опубліковані дані можуть призвести до того, що керівництву підприємства буде рекомендовано направити частину ресурсів підприємства на охорону навколишнього природного середовища та відзвітуватися перед акціонерами за здійснені витрати.

Щодо залучення додаткових інвестицій екологічно безпечними підприємствами, то С. Махапатра показав, що “етичний інвестор” (інвестор, який зважає на суспільні інтереси в галузі охорони навколишнього природного середовища) на фондовому ринку ніяк себе не проявив: “інвестори розглядають витрати на охорону навколишнього середовища, понесені добровільно або примусово, як нераціональне витрачання ресурсів, які можна було б розмістити з вигодою, а не “заохочувати” прояв соціальної відповідальності підприємства” [16, с. 29-40]. Таким чином, звичайний інвестор не є “етичним інвестором”; інвестори не зацікавлені у витрачанні засобів на контроль за забрудненням навколишнього природного середовища та оголошуванні про свою соціальну відповідальність. Реального додаткового доходу, на їх думку, це не принесе.

З іншого боку, “щоб дозволити підприємству існувати, суспільство повинно знати, що суспільна вигода від такого виробництва перевищує суспільні витрати (або понесені збитки)” [6, с. 663]. До того ж “приховане забруднення – це погано не лише для суспільства, але й з точки зору інвесторів, тому що зазначене відобразиться на майбутніх доходах підприємства” [12, с. 105-119]. Тому необхідно шукати компроміс між інтересами власників капіталу та суспільства.

Стимулює нерозкриття інформації про екологічну діяльність суб'єктами господарювання відсутність таких вимог у Міжнародних стандартах фінансової звітності. Певні вимоги до інформації про екологічну діяльність розкрито в Положенні “Врахування екологічних питань при аудиті фінансової звітності”, розробленому Міжнародним Комітетом з міжнародної аудиторської практики. Положення встановлює необхідність урахування екологічних питань при здійсненні перевірки [9, с. 569-598].

Прийняття виважених нормативних актів – складний процес. Розробка методики обліку та розкриття у звітності впливу діяльності підприємства на навколишнє природне середовище стала викликом для бухгалтерів і ревізорів всього світу. Проблема ускладнюється тим, що значна частина дослідницьких інститутів не займається екологічними питаннями, які не входять в межі їх діяльності [18, с. 35-51].

В деяких країнах, наприклад Великій Британії та Голландії, бухгалтери здійснюють особисті наукові дослідження. Більш того в деяких країнах, наприклад Австрії, Бельгії, Данії, Франції, Німеччині, Люксембурзі, Швеції та Швейцарії, професійні бухгалтери створили спеціальні робочі групи, які займаються цими питаннями.

У Великій Британії представники професійних організацій об'єднання бухгалтерів у співпраці з Міністерством охорони середовища намагаються розробити основи розкриття екологічних питань у звітності великих фірм, акції яких котируються на біржі. Британський інститут АССА спонсорував розробку директив Федерацією британської промисловості з метою полегшення складання звітів підприємствами.

У країнах Європи регулюючі органи розпочали діяльність у напрямі розробки методики обліку та складання звітності щодо екологічної діяльності підприємств. Такі спроби мають поодинокий характер і стосуються, в основному, вузьких питань.

У результаті дослідження виявлено, що основними проблемами інформування щодо екологічної діяльності, які потребують вирішення на науковому рівні, є:

– необхідність удосконалення існуючої або розробки нової концепції бухгалтерського обліку у зв'язку з необхідністю врахування екологічних питань як відносно нового об'єкта обліку;

– склад звітності, що розкриває питання екологічної діяльності;

– реалізація на практиці положень зазначеної концепції.

Розробка методики обліку екологічної діяльності задекларована, але знаходиться на початковому етапі, що зумовлює нерозкриття інформації про екологічну діяльність у зв'язку з її відмінністю. Така ж проблема існує і в Україні.

На сьогодні ООН рекомендує перелік показників, які необхідно розкривати у звітності про охорону навколишнього природного середовища для потреб зовнішніх користувачів. Передбачається, що кожне підприємство могло б відображати у річній звітності:

- екологічну політику підприємства;
- капіталізовані витрати на охорону навколишнього природного середовища;
- певні умови екологічних зобов'язань із діючих норм, майбутніх потенційних зобов'язань (витрати на прибирання території тощо);
- поточні витрати на захист навколишнього природного середовища, крім умовних зобов'язань;
- характеристики діяльності підприємства [11, с. 200].

Незважаючи на розроблені рекомендації, ймовірність того, що в недалекому майбутньому підприємства захочуть діаметрально змінити свою систему звітності, невелика. Можна спробувати заохочувати й мотивувати підприємства для розкриття детальної інформації про засоби середовища у фінансовій звітності та оцінку впливу цих засобів на стан підприємства. Одним із способів стимулювання до складання екологічної звітності, встановлених Європейською комісією щодо виміру, обліку та розкриття економічних засобів, є систематичні перевірки контролюючих органів. Але проведення контролю діяльності фірми щодо питань охорони середовища вимагає знань, які виходять за межі фінансових. Тому здійснення екологічного контролю вимагає залучення спеціалістів інших професій: агрономів, фахівців юридичного напрямку, інженерів, контролерів. Це може призвести, на думку М. Степень, до виникнення нової професії – контролер діяльності фірми щодо охорони середовища [19, с. 35-51].

Що стосується суб'єктів господарювання, то єдині вимоги щодо накопичення та розкриття ними інформації про екологічну діяльність в Україні відсутні. Описана ситуація призводить до неузгодженості інтересів макро- та мікрорівнів і до недостовірності (або навіть відсутності) інформації щодо екологічного стану та наявності природно-ресурсного потенціалу України як елементу її національного багатства.

У законодавстві України задекларовано, що Міністерство екології та природних ресурсів України визначає склад і обсяг інформації, яка підлягає передачі до державних органів, але це положення у повній мірі не виконується. Розкриття інформації про здійснені операції з охорони навколишнього природного середовища у звітності підприємств України законодавством, що регулює бухгалтерський облік, не регламентується. Немає також відповідних вимог у МСФЗ. Тому звітність щодо екологічної діяльності суб'єктів господарювання обмежується статистичною, яка передбачає розкриття інформації тільки щодо забруднення навколишнього природного середовища. Респонденти зобов'язані безкоштовно, в повному обсязі, за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, у визначені терміни подавати органам державної статистики достовірну статистичну інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, та дані бухгалтерського обліку. Проте задекларовані вимоги не виконуються.

У річній фінансовій звітності підприємств України на сьогодні не передбачено розкриття екологічної інформації. Це обумовлено, в першу чергу, недостатньою екологічною свідомістю українського народу. Але розкриття такої інформації є необхідним.

Впроваджувати нову форму звітності, спеціально призначену для розкриття інформації про природоохоронну діяльність, сьогодні не доцільно. Адже користувачів зазначеної інформації на початковому етапі

буде незначна кількість. У підтвердження цьому М.Р. Мэтьюс, М.Х.Б. Перера писали: “Зміст бухгалтерської звітності, що визначається інформаційними потребами різних груп користувачів, регулюється на законодавчому рівні та професійними бухгалтерськими нормами. Введення нових форм звітності пов’язане з додатковими витратами для підприємств, тому потребує вагомих підстав” [6, с. 231].

Форми річної фінансової звітності (Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів і Звіт про власний капітал) є вузькоспеціалізованими, тому завантажувати їх екологічною інформацією недоцільно.

Вважаємо, що найбільш доцільно розкривати інформацію про екологічну діяльність підприємства у Примітках до річної фінансової звітності, які призначені саме для деталізації інформації, наведеної у інших формах фінансової звітності підприємства. Пропонуємо у Примітках до річної фінансової звітності доповнити окремим розділом, де кожне підприємство повинно розкривати інформацію про екологічну діяльність.

Зростання зацікавленості суспільства проблемами охорони навколишнього природного середовища спричинило те, що вони стали користувачами фінансових звітів підприємств, діяльність яких негативно впливає на навколишнє природне середовище.

У прийнятому Комітетом стандартів обліку в 1975 р. рапорті “Звітність фірм” визначено: “таке право (право на інформацію) виникає з відповідальності підприємства перед суспільством без урахування того, чи вимагає законодавство розкриття такої інформації. Законодавча регламентація інформації виникає лише тоді, коли діяльність даного підприємства загрожує або може загрозувати інтересам певних груп користувачів” [19, с. 200]. Групи користувачів, вказані в рапорті – це акціонери підприємства, кредитори, працівники, аналітики та фінансові консультанти, партнери з продажу,

уряд і суспільство. Отже, користувачі фінансової звітності не обмежуються лише особами, що безпосередньо пов’язані з підприємством, а охоплює все суспільство.

Найширшої екологічної інформації вимагали користувачі, які належали до руху з охорони середовища – “зелені”. У своїх дослідженнях Ц.А. Тілт приходять до висновку, що джерелом інформації, яку вимагають “зелені”, є річні фінансові звіти підприємств [21, с. 7].

Таким чином формується проблема отримання необхідної екологічної інформації, яку найчастіше піднімають суспільні об’єднання. Зазначена проблема також посилюється обмеженістю доступу до інформації, сформованої державними органами та установами.

Окремі вчені справедливо зауважують, що користувачі екологічної інформації в Україні ще не підготовлені та майже відсутні. Тому необхідно виховувати екологічну свідомість нації через впровадження екологічної освіти, що допоможе вирішити існуючі нині екологічні проблеми. Виховані екологічно свідомі користувачі інформації будуть формувати вимоги щодо складу та змісту такої інформації. Такий шлях формування екологічної інформації є найбільш оптимальним і ефективним.

Треба зауважити, що будь-яка інформація має цінність за наступних умов: наявність користувача; наявність самої інформації; наявність мети, яку ставить перед собою користувач. Одна і та ж інформація має для різних суб’єктів неоднакову ступінь цінності. Постає питання необхідності розвитку навиків роботи з екологічною інформацією.

Користувачів екологічної інформації на сьогодні незначна кількість (це, в основному, суспільні об’єднання),

Висновок. Отже, останнім часом зростають інформаційні потреби націй і всього людства особливо в частині знань про навколишнє природне середовище та антропогенний вплив на нього. Це пов’язано з намаганням людства управляти станом навколишнього природного середовища

проживання та впливом на нього. З метою забезпечення формування та використання екологічної інформації необхідно урегулювати наступні питання:

1) Державні органи повинні забезпечити формування загальнодержавної інформаційної бази щодо екологічних проблем довкілля. В Україні екологічна інформація згідно із законодавством формується певними державними органами в межах їх компетенції. Вважаємо, що на макрорівні інформацію про стан та зміни навколишнього природного середовища найбільш доцільно формувати на підставі екологічної інформації суб'єктів господарювання.

2) На сьогодні суб'єкти господарювання, які є основними осередками впливу на навколишнє природне середовище, не розкривають у звітах екологічну інформацію у зв'язку з відсутністю законодавчих вимог і їх незацікавленістю в оприлюдненні такої інформації. Державна політика України повинна бути спрямована на створення єдиної системи бухгалтерського обліку і звітності на всій території України та її узгодження з міжнародними стандартами і методологією. Це дозволить інтегрувати інтереси мікро- та макрорівнів.

3) Інформація про вплив діяльності підприємства на навколишнє природне середовище є предметом зацікавленості екологічно свідомих груп користувачів фінансової звітності підприємств, що вимагає розкриття такої інформації. Тому запропоновано:

а) примітки до річної фінансової звітності доповнити розділом, у якому необхідно розкривати основні показники екологічної діяльності підприємств;

б) в умовах відсутності правового регулювання способу розкриття інформації щодо впливу на навколишнє природне середовище, підприємства розкривають лише ту інформацію, яка характеризує їх з позитивної сторони. Тому необхідно розробити чіткі вимоги до складу, деталізації та якості інформації про вплив діяльності підприємства на навколишнє природне середовище.

4) Користувачів екологічної інформації на сьогодні незначна кількість (це, в основному, суспільні об'єднання), тому необхідно виховувати екологічну свідомість нації через впровадження екологічної освіти, що допоможе вирішити існуючі нині екологічні проблеми. Виховані екологічно свідомі користувачі інформації будуть формувати вимоги щодо складу та змісту такої інформації. Такий шлях формування екологічної інформації є найбільш оптимальним і ефективним.

Список використаної літератури:

1. Закон України “Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення”.

2. Закон України “Про інформацію”.

3. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” № 1264-ХІІ від 25 червня 1991 р. / Екологічне законодавство України: Зб. нормат. актів / Відп. ред. І.О. Заєць – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 413 с.

4. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі ухвалення рішень і доступі до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього природного середовища. – Інтернет-ресурс: infobook@ecoline.ru.

5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.

6. Мэтьюс М.Р., Перера М.Х.Б. Теория бухгалтерского учета: Учебник / Пер. с англ. Под ред. Я.В. Соколова, И.А. Смирновой. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 663 с.

7. Основи стійкого розвитку: Навчальний посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 65 с.

8. Петрик О. Проблеми розвитку та здійснення екологічного аудиту в Україні // Вісник податкової служби України. – 2004. – № 16. – С 61-64.

9. Положение “Учет экологических вопросов при аудите финансовой отчетности” / Международные стандарты аудита. – М., 2000. – С. 569-598.

10. Постанова КМУ від 17.02.1990 р. “Про екологічну обстановку та заходи по її докорінному поліпшенню”.
11. Экологический учет для предприятий / Конференция ООН по торговле и развитию: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 200 с.
12. *Czubala J., Kedzior M.* Environmental reporting and accounting as a feedback between the society and general accounting theory // *General Accounting Theory*, Cracow. – 2004. – P. 105-119.
13. *Deegan C., Rankin M.* Do Australian Companies Report Environmental News Objectively? An Analysis of Environmental Disclosures by Firms Prosecuted Successfully by the Environmental Protection Authority // *Accounting, Auditing, Accountability Journal*. – 1996. – № 2. – с. 59-75.
14. *Guthrie J., Parker L.* Corporate Social Disclosure Practice: a Comparative International Analysis // *Advances in Public Interest Accounting*. – 1990. – vol. 3.
15. *Kelly G.J.* Australian Social Responsibility disclosure Some Insights into Contemporary Measurement // *Accounting and Finance*. – 1981. – February. – p. 20-24.
16. *Mahapatra S.* Investor reaction to a corporate social accounting // *Journal of Business Finance and Accounting*. – 1984. – №11 (1). – P. 29-40.
17. *Mathews M.R.* Socially Responsible Accounting. – London: Chapman & Hall, 1993.
18. *Stepień M.* Ekologiczne ukierunkowanie rachunkowości w krajach Europy zachodniej // *Zeszyty naukowe akademii ekonomicznej w Krakowit*. – 1998. – № 516. – s. 35-51.
20. *Stepień M.* Ujawnianie wpływu działalności przedsiębiorstw na środowisko w sprawozdawczości firm australijskich // *Zeszyty naukowe akademii ekonomicznej w Krakowie*. – 2003. – № 559. – S. 199-218.
21. *Surdykowska S.T.* Międzynarodowe aspekty rozwoju rachunkowości w warunkach globalizacji gospodarki światowej // *Teoretyczne Rady Naukowej*. Warszawa. – 1998. – № 46. – s. 185.
22. *Tilt C.A.* The Influence of External Pressure Groups on Corporate Social Disclosure Some Empirical Influence // *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. – 1994. – № 4 – p. 7.

ЗАМУЛА Ірина Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– проблеми обліку, контролю та аналізу антропогенного впливу на навколишнє середовище;

– облік природно-ресурсного потенціалу.